

VIOLETTA JAROS*

ŹRÓDŁA LEKSYKI SOCJOLEKTU UŻYTKOWNIKÓW CB-RADIA

THE SOURCES OF CB RADIO USERS' SOCIOLECTAL LEXIS

Abstract

The subject of this paper is to determine what are the sources that the CB radio users' sociolect derives from. The sources of the CB radio users' sociolect have been determined on the basis of the comparative criterion which consisted of correlating the structure and the meaning of the studied vocabulary with its existing lexical units. The Polish language dictionaries, the colloquial Polish language dictionaries and the lexicographical papers of other sociolects were used as the basis of the comparison. The comparative criterion was extended by the formal criterion.

Keywords: sociolect, environmental lexis, basic (common to all words) Polish, dialects, borrowings

Słowa kluczowe: socjolekt, leksyka środowiskowa, polszczyzna wspólnoodmianowa, gwary ludowe, zapożyczenia

Przez socjolekt [Grabias, 1994, s. 97; Piekot, 2008, s. 30–32] użytkowników CB-radia rozumiem język kierowców, którzy porozumiewają się za pomocą urządzenia, jakim jest CB-radio¹. Dlatego też poza moimi rozważaniami pozostanie

* Akademia im. Jana Długosza w Częstochowie, Instytut Filologii Polskiej, Zakład Języka Polskiego.

¹ Nazwa CB-radio pochodzi od angielskiego wyrażenia *citizens band radio*, czyli 'obywatelskie pasmo radiowe', inaczej: radiotelefon. Jest to elektroniczne urządzenie nadawczo-odbiorcze, pozwalające na utrzymywanie łączności radiowej na kilkudziesięciu kanałach częstotliwości, montowane obecnie najczęściej w pojazdach. W latach dziewięćdziesiątych ubiegłego stulecia CB-radio przyczyniło się do powstania ruchu społecznego skupiającego osoby zainteresowane nawiązywaniem łączności na niewielkiej odległości. Historia CB-radia sięga lat czterdziestych XX w. Chętnie wykorzystywali je kierowcy w latach siedemdziesiątych w Stanach Zjednoczonych, kiedy wprowadzono federalne ograniczenie prędkości do 55 mil na godzinę, czyli 90 km/h. Szczególną popularność zawdzięcza CB-radio filmowi *Konwój* z roku 1978 w reżyserii Sama Peckinpaha, w którym bohater zwany „Gumowa Kaczka” (w tej roli wystąpił Kris Kristofferson) wypowiedział wojnę policji i wzywał zbuntowanych kierowców przez radio. Dziś CB-radio przeżywa znów okres popularności za sprawą kierowców, i to nie tylko samochodów ciężarowych, ale także osobowych. Urządzenie umożliwia rozmowę w czasie podróży, ale przede wszystkim pozwala szybko uzyskać informacje

leksyka związana z funkcjonowaniem urzędzeń stacjonarnych, wykorzystywanych w innych sytuacjach niż sytuacja drogowa.

Jak każdy socjolekt, język użytkowników CB-radia obejmuje słownictwo wspólnoodmianowe i słownictwo swoiste, które wyróżnia członków „drogowej społeczności” [Jaros, 2011a, s. 192] i decyduje o odrębności ich języka, odzwierciedlającego ujednoczony obraz postrzegania świata, determinowany rodzajem więzi i wartości cenionych we wspólnocie [Jaros, 2012c]. Na podstawie ustaleń A. Markowskiego [1992, s. 132–133] wyrazy wspólne różnym odmianom polszczyzny związane z komunikacją, transportem i podróżą stanowią rozbudowane pole leksykalne. Najliczniej reprezentowane są leksemy opisujące podróż lądową, zwłaszcza fazy i etapy jazdy, sposoby poruszania się. Jednak leksyka socjolektalna² znacznie przewyższa podstawowy, wspólnoodmianowy zasób polszczyzny dotyczący transportu, komunikacji i podróżowania – 967 określeń³ cb-radiowych wobec 201 wyrazów wspólnych.

Podstawowym sposobem pozwalającym określić związki języka cb-radiowego z odmianami polszczyzny i innymi socjolektami było kryterium porównawcze, które polegało na zestawieniu struktury i znaczenia badanych wyrazów z istniejącymi już jednostkami leksykalnymi. Podstawę porównania stanowiły słowniki języka polskiego⁴, polszczyzny potocznej oraz opracowania leksykograficzne innych socjolektów. Kryterium porównawcze uzupełniono o kryterium formalne, które pozwoliło ustalić, czy określenia cb-radiowe zostały przejęte z innych obszarów polszczyzny, czy też wykorzystano tylko schemat ich tworzenia [Grabias, 1994, s. 181–182; Piekot, 2008, s. 46].

Złożony charakter wspólnoty komunikatywnej, jaką są kierowcy posługujący się CB-radem, a dodajmy, że komunikantów może dzielić wszystko: pochodzenie społeczne, wykształcenie, wykonywany zawód, płeć, wiek itp. [Jaros, 2011a, s. 264], pozwala przypuszczać, że istnieją różne źródła badanej leksyki socjolektalnej. Pogłębiona analiza leksykograficzna potwierdza obecność pożyczek z różnych

(które są na bieżąco korygowane) o zatorach ulicznych, objazdach, patrolach policji i Inspekcji Ruchu Drogowego, utrudnieniach czy niebezpieczeństwach na drodze, a nawet, funkcjonując jako swoisty system nawigacji, umożliwia w obcym mieście odnalezienie szukanej ulicy czy wybór najlepszej trasy dojazdu do punktu docelowego podróży. Polskie CB-radio to 40 częstotliwości radiowych od 26,960 do 27,400 MHz, których znajomość nie jest konieczna, gdyż na wyświetlaczu urządzenia kanały są ponumerowane od 1 do 40. Kanał 19, tzw. ogólny, jest przeznaczony do komunikacji, ale jeśli kierowcy chcą ze sobą porozmawiać dłużej, to korzystają z innego wolnego kanału.

² Materiał językowy zbieram od około trzech lat metodą zapisu rozmów kierowców głównie na trasach w okolicy Częstochowy, weryfikuję go i uzupełniam, wykorzystując informacje uzyskane na forach internetowych związanych z funkcjonowaniem CB-radia.

³ Przez określenie „socjolektalny” rozumiem jednostkę leksykalną, leksem. Za jednostki leksykalne uznaje się najczęściej [Miodunka, 1989, s. 74, 81] wyrazy autosemantyczne i tzw. stałe związki frazeologiczne.

⁴ *Uniwersalny słownik języka polskiego* w wersji internetowej sjp.pwn.pl.

źródeł polszczyzny i języków obcych, przy czym w wielu przypadkach trudno jednoznacznie wskazać bezpośrednią drogę zapożyczeń, gdyż leksemy wykształcone na określonym podłożu społecznym przeniknęły do innych socjolektów, stanowiąc często tzw. leksykę intersocjolektalną. Niemniej jednak można wskazać na kilka źródeł, z których socjolekt cb-radiowy czerpie środki językowe.

Przede wszystkim socjolekt cb-radiowy wykazuje związek z polszczyzną potoczną⁵ i ogólną, standardową [Markowski, 1992, s. 14], który ujawnia się głównie w systemie leksykalno-frazeologicznym. Typową właściwością tej odmiany jest nasycenie jej humorem oraz dystans do opisywanych rzeczy i zjawisk, a także częste odwoływanie się do zabawy językiem, kalamburów, gier słownych, modyfikacji treści wyrazów i ich połączeń [Markowski, 1992, s. 49].

JĘZYK OGÓLNY I POLSZCZYŻNA POTOCZNA

Wśród zapożyczeń z języka ogólnego i polszczyzny potocznej można wyodrębnić kilka warstw leksemów. Jedną z nich stanowią wyrazy, które w strukturze socjolektu nabierają charakteru terminologicznego, np. *diesel* ‘samochód mający silnik Diesla’, *benzyniak* (Czeszewski, 127)⁶, *duży fiat* ‘samochód marki Fiat 125p’, *mały fiat* ‘samochód marki Fiat 126p’ (Czeszewski, 128), *przelotówka* ‘droga przelotowa’ (Anusiewicz, Skawiński 130), *ropniak*⁷ ‘samochód na ropę’ (Czeszewski, 267), *korek* ‘zator uliczny’ (Czeszewski, 128), *numery* ‘numery rejestracyjne’ (Czeszewski, 131), *ślimak* ‘zjazd lub wjazd na autostradę’ (Czeszewski, 130), *zebra* (Anusiewicz, Skawiński 129) || *pasy* ‘przejście dla pieszych’ (Czeszewski, 131).

Osobną grupę leksemów stanowią eponimy od imion, nazwisk, toponimów i chrematonimów, które w socjolekcie stają się podstawą: przede wszystkim określeń metonimicznych [Jaros, 2012a], np. *gebels*||*helmut*||*stefan* ‘kierowca Niemiec’, *gierkówka* ‘droga krajowa nr 1’, *zakopianka* ‘droga wjazdowa do Zakopanego’ (Anusiewicz, Skawiński 129), *lenin*||*sasha* ‘kierowca z Rosji’, *lepper* ‘traktor’, *kobra*||*shakira* ‘przydrożna prostytutka (Kobra – pseudonim częstochowskiej *tirówki* „pracującej” przy wjeździe do miasta od strony Łodzi, Shakira – pseudonim artystyczny kolumbijskiej piosenkarki muzyki pop), *koreańczyk*||*koreaniec* ‘samochód koreańskiej marki’, rzadziej metaforycznych, np. *orbis* ‘samochód wiozący żywe zwierzęta’, *red bull* ‘cysterna’, i paronimów, np. *renia*||*renatka* ‘samochód marki Renault’, *staruch*||*starzec* ‘samochód marki Star’. Można tu włączyć ogólnie znane potoczne określenia mieszkańców, takie jak np. *scyzoryk* ‘kierowca z Kieleckiego’,

⁵ Ustalając powiązania języka cb-radiowego z polszczyzną potoczną, korzystałam z opracowań leksykograficznych J. Anusiewicza, J. Skawińskiego [1996], M. Czeszewskiego [2006] i S. Kani [1995].

⁶ Cyfra oznacza numer strony opracowania.

⁷ W polszczyźnie potocznej upowszechnił się sufiks *-ak*, pochodzący z warszawskiej gwary miejskiej [Markowski, 1992, s. 35].

medalik ‘kierowca z Częstochowskiego’. Stereotypowe postrzeganie narodowości, z którymi Polacy utrzymują od dawna kontakty, i autoportret Polaka staje się jednocześnie autoportretem Polaka kierowcy, a określenia socjolektalne manifestują jednocześnie więzi grupową i narodową [Jaros, 2012c].

Z polszczyzną potoczną związane są także wulgaryzmy [Lubaś, 2003, s. 208; Zdunkiewicz-Jedynak, 2008, s. 208], które w rozmowach na CB-radiu, zwłaszcza w czasie kłótni kierowców, pojawiają się bardzo często. Niemniej jednak interesujące w analizowanym słownictwie są określenia socjolektalne powstałe w oparciu o potoczne nazwy czynności fizjologicznych, które funkcjonują w nowej funkcji, np. *tył||dupa siedzi* ‘o samochodzie źle załadowanym’, *lać po nogawkach* ‘mieć dziurawy zbiornik paliwa’, *gówniarz/gówniara* ‘samochód asenizacyjny’, *gnoje||nieroby||szmaty* ‘policjanci z Wydziału Ruchu Drogowego’, *świnia||prosiak* ‘wyzwiskowe określenia urzędników państwowych’, *misiaki dłubią w nosie* ‘policja stoi, ale nie kontroluje’, *szmata* ‘plandeka’, niekiedy łagodzone przez potoczne eufemizmy: *zwiedzić/zwiedzać naturę* ‘iść za potrzebą w krzaki’, *klozet* ‘zwolnienie z pracy’, *mieć ogień pod tyłkiem* ‘spieszyć się’ czy oparte na paronomii określenie *szambelan* ‘samochód asenizacyjny’.

Potoczne nazwy przedmiotów, obiektów czy czynności służą metaforycznemu i często wartościującemu nazywaniu elementów językowego obrazu świata kierowców, np. *rzucić gnaty na prostownik* ‘położyć się spać’, *dokładać do pieca* ‘przyspieszać’, *gołębnik||kurnik* ‘miejsce do spania w kabinie / nad kabiną’, *chlewik||skunks* ‘samochód wiozący żywe zwierzęta’, *doić* ‘zmieniać biegi’, *ciąć||ciągnąć||lecieć||łykać||pomykać* ‘jechać’, *mleko||maślanka || rozlało się mleko* ‘mgła’, *ogon||teściowa* ‘przyczepa’, *oszczędności||kosztowności* ‘paliwo do sprzedania’, *pamiętka rodzinna* ‘samochód marki Fiat 126p’, *pielgrzymka* ‘sznur samochodów jadących za kimś, kto spowalnia ruch na drodze’, *pielgrzym* ‘nauka jazdy’, *śmietnik* ‘przenośny fotoradar’, *bydlówóz||szklarnia* ‘autobus’, *szpadel* ‘drogowiec’, *trumna* ‘bagażnik dachowy typu box’, *wanna||patelnia* ‘wywrotka’, *woźnica* ‘zły kierowca’, *hiena* ‘ławeta pomocy drogowej’, *wtulić się* ‘zaparkować’, *robić bałwanka||zawijać rogala* ‘zawracać’, *kominiarz||żebrak* ‘celnik’, *żyrandol* ‘dalekosiężne halogeny, montowane na dachu kabiny’, *zestaw* ‘ciągnik + naczepa’, *komin* ‘rura wydechowa’, *muchomory* ‘autostopowicze’, *zatyczka* ‘korek uliczny’, *hostessa||grzybiarka||jagodzianka || strażniczka lasu* ‘tirówka’, *deskorołka* ‘naczepa typu platforma’, *ślepiec* ‘samochód bez włączonych świateł’, *lejce* ‘prawo jazdy’, *kociołek* ‘zbiornik paliwa’, *nietoperz* ‘nieoświetlony rowerzysta’, *toj toj* ‘samochód marki Renault Premium’, *odwiert* ‘stała antena’, *zoo* ‘radiowóz policji’.

Polszczyzna potoczna dostarcza także mechanizmów słowotwórczych w tworzeniu leksemów nacechowanych emocjonalnie. Są to głównie zdrobnienia i spieszczenia [Jaros, 2011a], np. *bacik* ‘antena’, *czyściutko* ‘droga wolna, tzn. nie ma policji ani ITD’, *fotoradarek||suszareczka* ‘fotoradar’, *lustereczko* ‘nawzajem’,

osobóweczka ‘samochód osobowy’, *trupeczek* ‘śmiertelny wypadek’, *wahadelko* ‘ruch wahadłowy’, *światelko||oczko* ‘reflektor’, *radyjko* ‘urządzenie CB-radia’, *dróżka||ścieżka* ‘droga’, *krokodylki* ‘funkcjonariusze Inspekcji Ruchu Drogowego’, a także zgrubienia [Jaros, 2011b], np. *bacior* ‘antena’, *fiacior* ‘samochód marki Fiat 125p’, *starzyna* ‘samochód marki Star’, określenia komponowane nacechowane ironicznie [Jaros, 2012c], np. *agrotuning* ‘niewielkie zmiany techniczne w samochodzie’, *gumolep* ‘wulkanizator’, *wideousługi* ‘kontrola radarowa’.

Potoczne związki frazeologiczne wykorzystywane przez kierowców ujmują rzeczywistość konkretnie i obrazowo, odwołując się do realiów codziennych, znanych wszystkim, np. *zamknąć oko* ‘zasnąć nad kierownicą’, *brak mu tchu* ‘o samochodzie, który po wyprzedzaniu nie ma mocy’, *misiaki/misiaczki robią zdjęcia* ‘policja z wideoradarem’.

Właściwe dla tej odmiany są także uniwerbizmy, np. *asfaltówka* ‘szosa asfaltowa’ (Anusiewicz, Skawiński 127), *dwupasmówka* ‘szosa z dwoma pasami ruchu’ (Czeszewski 83), *krzyżówka* ‘skrzyżowanie dróg’ (Anusiewicz, Skawiński 131), *przegubowiec* ‘autobus przegubowy’ (Anusiewicz, Skawiński 130). W języku kierowców odnotować należy obecność potocznych czasowników, np. *rozkraczyć się* ‘o środku lokomocji: zepsuć się’ (Anusiewicz, Skawiński 130), *rozwalić* ‘rozbić samochód w wypadku drogowym’ (Anusiewicz, Skawiński 130), *stuknąć||puknąć* ‘potrącić kogoś’ (Czeszewski, 294).

Do polszczyzny potocznej przeniknęły leksemmy wykształcone na podłożu socjolektalnym. Do potocyzmów o takiej proveniencji zaliczyć można określenia należące do gwary szoferskiej⁸. Współczesny język kierowców posługujących się CB-radiem dotyczy grupy społecznej, w której skład wchodzi zarówno kierowcy zawodowi, jak i właściciele samochodów prywatnych. W związku ze zmianami cywilizacyjno-społecznymi (nowe marki samochodów na polskich drogach, nowe urządzenia służące do kontroli kierowców, zmiany w służbach kontrolujących ruch drogowy itp.) gwara szoferska może być tylko częściowo kontynuowana we współczesnym socjolekcie cb-radiowym [Jaros, 2012b]. Niemniej jednak niektóre określenia nie tylko funkcjonują we współczesnym języku kierowców, ale weszły także do polszczyzny potocznej i języka młodzieżowego [Czeszewski, 2008], np. *blachy* ‘tablice rejestracyjne’ (Czeszewski, 13), *brać zakręt* ‘zakręcać’ (Kania 112), *buksuje koło* ‘koło kręci się w miejscu’ (Kania 112), *być na haku* ‘być holowanym’ (Kania 112), *dać drogę* ‘dać pierwszeństwo na drodze’ (Kania 112), *deska* ‘tablica rozdzielcza’ (Kania 111), *dlugie* ‘światła drogowe’ (Kania 111), *felga* ‘obwód koła’ (Kania 111), *gaz* ‘pedał przyspieszenia’ (Kania 111), *guma* ‘opona’ (Kania 111), *kufer* ‘bagażnik’ (Kania 111), *stuczka* ‘niegroźny wypadek’ (Kania 115), *szklanka* ‘śliska jezdnia, gołoledź’ (Kania 114), *trampek* ‘samochód marki Trabant’

⁸ Podstawowymi opracowaniami słownikowymi dotyczącymi języka zawodowego szoferów są publikacje S. Kani [1980; 1995].

(Czeszewski, 90), *wykiprować* ‘wysypać ładunek’ (Kania 113), *wylecieć z szosy* ‘zjechać z drogi’ (Kania 113), *wyrzucić kierunek* ‘włączyć kierunkowskaz’ (Kania 114), *zalał się silnik* ‘zalne benzyną świece’ (Kania 115).

Z gwarą szoferską związane jest słownictwo motoryzacyjne⁹, które jest ważnym źródłem socjolektu kierowców posługujących się CB-radiem. Dotyczy ono różnych aspektów uczestnictwa w ruchu drogowym – od nazw pojazdów, ich części, usterek, sposobu jazdy, po sytuacje na drodze. Należy zauważyć, że jest ono wykorzystywane bez zmiany znaczenia, np.: *balon* ‘dętka’ (Żydek-Bednarczuk 39), *budzik* ‘prędkościomierz w samochodzie’ (Czeszewski-b, 18), *dachowanie* ‘wywrócenie się samochodu na dach’ (Kania 112; Żydek-Bednarczuk 44), *dać po garach* || *dać po zaworach* ‘przyspieszyć’ (Żydek-Bednarczuk 131), *dać po oczach* ‘oślepić’ (Żydek-Bednarczuk 44), *dać po hamulcach* ‘zahamować gwałtownie’ (Czeszewski-b, 46), *depnąć* ‘wcisnąć gaz do dechy’ (Czeszewski-b, 48), *fartuch* ‘osłona gumowa na koło’ (Żydek-Bednarczuk 39), *gary* ‘cylindry w samochodzie’ (Czeszewski-b, 76), *iść/pójść* ‘o samochodzie: poruszać się szybko’ (Czeszewski-b, 91), *kółko* ‘kierownica’ (Czeszewski-b, 114), *luz* ‘luźny obrót kierownicy’ (Żydek-Bednarczuk 44), *przejazd* (Żydek-Bednarczuk 46) por. nowsze *przelot* || *przelocik*, *składak* ‘samochód montowany z części’ (Czeszewski-b, 244, pot. Anusiewicz, Skawiński 130), *wjazd* (Żydek-Bednarczuk 46) por. nowsze *wlocik*, *zajazd* (Żydek-Bednarczuk 46) por. nowsze *korytko*. Leksyka związana z motoryzacją, zwłaszcza ta o charakterze profesjonalizmów, wykazuje tendencję do stabilizacji.

Wśród określeń cb-radiowych znajdują się także leksemy wykształcone na podłożu języka środowisk przestępczych [Stępnik, 1993; Ułaszyn, 1951], które przyswoiła polszczyzna potoczna, np. *amba* ‘położenie bez wyjścia’ (Ułaszyn 40, Stępnik 18) por. socjol. ‘mgła’, *balet* ‘zabawa z udziałem kobiet połączona z piciem alkoholu’ (Stępnik 27), pot. *balety* ‘ impreza, zabawa’ (Czeszewski-b, 25) por. socjol. *balety* ‘zabawa wiejska’, *bladź* ‘ prostytutka’ (Stępnik 41), pot. ‘ts.’ (Czeszewski-a, 33) por. socjol. ‘kierowca’, *gad* ‘policjant’ (Stępnik 149) por. socjol. *gady* || *leśne gady* ‘funkcjonariusze Inspekcji Transportu Drogowego’ oraz *bardzo agresywne gady* ‘BAG, tj. niem. ITD’, *kibel* ‘ubikacja, kubeł w zakładzie karnym’ (Stępnik 220) por. socjol. ‘zator uliczny, korek’, *kojo* ‘prycza, łóżko’ (Stępnik 241) por. socjol. *kojo* ‘łóżko, miejsce do spania’, *sołtys* 1. ‘posterunkowy’, 2. więz. ‘pracownik zakładu karnego dostarczający zawiadomienia’ (Stępnik 518) por. socjol. ‘dzielnicowy’, *winkiel* ‘róg, narożnik, kąt’ (Stępnik 632) por. socjol. ‘zakręt’. Niektóre leksemy przeniesione zostały do socjolektu cb-radiowego bez zmian semantycznych: *być na gazie* || *pod gazem* ‘być pijanym’ (Stępnik 154, pot. Czeszewski-b, 43), *kapsel* ‘piwo’ por. socjol. *kapsel* || *kapsel* ‘ts.’, *micha* ‘jedzenie’

⁹ Podstawowymi opracowaniami leksykograficznymi są: monografia U. Żydek-Bednarczuk [1987], leksykon dotyczący argotyzmów S. Kani [1995], a także słowniki polszczyzny potocznej [Anusiewicz, Skawiński, 1996; Czeszewski-a, 2006] i młodzieżowej [Czeszewski-b, 2008].

(Ułaszyn 43, Stępnia 312), *pies* ‘policjant’ (Ułaszyn 39) – dziś już coraz rzadziej słyszane na CB-radiu, *pogotowie seksualne* ‘ prostytutki’ (Stępnia 420), *prawko* ‘prawo jazdy’ (Stępnia 439, pot. Anusiewicz, Skawiński 130), *rzech* 1. ‘pojazd mechaniczny’, 2. ‘rzecz stara’, 3. ‘samochód stary’ (Stępnia 492), *szkiel* ‘policjant’ (Stępnia 551) por. socjol. *szkiely* ‘policja’.

Słownictwo wojskowe i gwara żołnierska [Szlesiński, 1985; Kania, 1978] stanowią bogate źródło cb-radiowych neosemantyzmów, do których zaliczyć można m.in.: *atakować* ‘wyprzedzać’ por. wojsk. *atakować* ‘szturmować, zdobywać’ (Szlesiński 14), *cwaniaczyć* ‘szarżować’ por. żołn. *cwaniak* ‘spryciarz’ (Kania 112), *ciągnąć* ‘jechać’ por. wojsk. *ciągnąć* ‘maszerować, wędrować gromadnie’ (Szlesiński 22), *czekać na order* ‘czekać na załadunek’ por. wojsk. *order||ordyr* ‘rozkaz, polecenie’ (Szlesiński 60), *fosa* ‘przydrożny rów’ por. wojsk. *fossa* ‘rów otaczający fortecę, zwykle wypełniony wodą’ (Szlesiński 28), *grasuje* ‘o nieoznakowanym samochodzie z wideoraderem’ por. wojsk. *grasować/grassować* ‘plądrować, pustoszyć’ (Szlesiński 30), *kapelan* ‘starszy kierowca’ por. wojsk. *kapelan* ‘kapłan spełniający usługi duszpasterskie w wojsku’ (Szlesiński 34), *kolubryna* ‘samochód marki Star’ por. wojsk. *kolubryna* ‘ciężkie działo oblężnicze’ (Szlesiński 38), *konowały/pawulony/lapiduchy na bombach* ‘karetka pogotowia jadąca na sygnale’ por. wojsk. *bomba* ‘rodzaj pocisku artyleryjskiego napełnionego materiałem wybuchowym’ (Szlesiński 18), *konwojówka* ‘Cb-radio marki President Georgia’, *konwój* ‘samochody ciężarowe z jednej firmy jadące jeden za drugim’ por. wojsk. *konwój* ‘eskorta, straż chroniąca kogoś w podróży’ (Szlesiński 38), *mandat* por. wojsk. *mandat* ‘rozkaz, polecenie’ (Szlesiński 45), *miny na drodze* ‘dziurawa droga’ por. wojsk. *mina* ‘ładunek wybuchowy umieszczony pod ziemią, przeznaczony do wysadzenia murów, twierdzy’ (Szlesiński 48), *miški/misiaki na bombach* ‘policja na sygnale’, *nacierać* ‘wyprzedzać’ por. wojsk. *nacierać* ‘uderzyć, zaatakować’ (Szlesiński 51), *pepiczek||pepik* ‘kierowca Czech’ por. żołn. ‘Czech, zdr. od Josef’ (Kania 188), *weteran* ‘stary model samochodu lub samochód bardzo zniszczony’ por. wojsk. *weteran* ‘uczestnik minionych wojen, stary żołnierz’ (Szlesiński 119). Z nowszym słownictwem wojskowym związane jest socjol. *poligon* ‘dziurawa, nierówna droga’ por. wojsk. *poligon* ‘wydzielony i odpowiednio wyposażony teren, przeznaczony do ćwiczeń wojskowych’ sjp.pwn.pl.

Najnowsza leksyka z okresu drugiej wojny światowej, zwłaszcza gwara partyzancko-konspiracyjna [Kania, 1986], która wzbogaciła polszczyznę potoczną, stała się także źródłem niektórych cb-radiowych neosemantyzmów, np. *cichociemny* ‘nieoświetlony rowerzysta’ por. part.-kosp. ‘skoczek spadochronowy przeszkolony w Wielkiej Brytanii i zrzucony do kraju do służby w Armii Krajowej’ 60, *gestapo* ‘straż miejska’ z niem. *Geheime Staatspolizei*, tj. Tajna Policja Państwowa – policja polityczna w III Rzeszy; też: funkcjonariusze tej policji’ sjp.pwn.pl, *łapanka*

‘szczegółowa kontrola radarowa’, *szczekaczka* ‘głośnik umieszczony na zewnątrz samochodu’ por. part.-konsp. ‘megafon uliczny’ 209.

Podstawą niektórych określeń cb-radiowych stało się słownictwo sportowe [Ożdżyński, 1970], obejmujące różne dyscypliny i formy aktywności fizycznej. Oto ciekawsze przykłady: *alpinista* ‘człowiek uprawiający wspinaczkę wysokogórską, taternictwo por. socjol. ‘samochód jadący pod górę’, *kolarz* kolarskie 79 por. socjol. ‘rowerzysta’, *peleton* kolarskie ‘w wyścigu szosowym, większa główna grupa kolarzy’ 40 por. socjol. ‘grupa rowerzystów’, *przetasowanie* kolarskie ‘zmiana pozycji kolarzy w peletonie’ 145 por. socjol. ‘wyprzedzenie konwoju, grupy samochodów z jednej firmy’, *ring* pięściarskie ‘miejsce walki bokserskiej ogrodzonej liniami’ 30 por. socjol. ‘obwodnica Berlina’, *tandem* kolarskie ‘rower dwuosobowy’ 50 por. socjol. ‘ciągnik + naczepa’, *wykop* piłka nożna ‘kopnięcie piłki na pewną odległość’ 99 por. socjol. ‘wyjazd w trasę’. Myślę, że można tu jeszcze dodać inne określenia związane ze sportem, których monografia J. Ożdżyńskiego nie notuje, a mianowicie *baseball* ‘amerykańska gra rozgrywana między dwiema drużynami piłką odbijaną drewnianym bijką’ sjp.pwn.pl por. socjol. *pola baseballowe* ‘dziurawa droga’, *skoczek* ‘ten, kto uprawia skoki’ sjp.pwn.pl por. socjol. ‘kierowca zmieniający samochody, niedysponujący stałym samochodem w firmie’, *wystartować* ‘rozpocząć wyścig lub bieg’ sjp.pwn.pl por. socjol. ‘włączyć się do ruchu’.

Mająca długą tradycję gwara łowiecka [Hoppe, 1981] stała się również podstawą niektórych neosemantyzmów cb-radiowych, np. *kaganiec* ‘ograniczenie prędkości’ z łow. ‘skórzana lub druciana plecionka zakładana psom myśliwskim na pysk, uniemożliwiająca kąsanie’ 91, *kociół* ‘szczegółowa kontrola radarowa’ por. łow. ‘sposób polowania na zające: myśliwi wraz z nagonką otaczają kołem określoną powierzchnię pola i posuwają się koncentrycznie ku środkowi’ 98, *norka* ‘kabina, miejsce do spania w kabinie’ z łow. *nora* ‘kryjówka podziemna, np. lisa, borsuka, królika’ 152, *smycz* ‘telefon’ z łow. *smycz* ‘rzemień lub linka do prowadzenia psa przy nodze lub przy koniu’ 257. Można w tym miejscu przywołać jeszcze cb-radio-we frazeologizmy typu *krokodylki polują* ‘kontrola ITD’, *miśki żerują na śmietniku* ‘policja kontroluje’, *trzymać się czyjegoś ogonka* ‘jechać za innym samochodem’.

Analiza leksykalna wykazała, że kierowcy sięgają też po leksykę związaną ze środowiskiem morskim¹⁰ [Ożdżyński, 1989], wybierając te określenia, które są powszechnie znane: *tajba* 30 por. socjol. ‘wywrotka’, *ster* 99 por. socjol. ‘kierownica’, *łódka* 30 por. socjol. ‘naczepa do materiałów sypkich’, *żagiel* 20 por. socjol. *żagiel* ‘samochód z wysoką naczepą i małą kabiną’.

Socjolekt cb-radiowy wykazuje także związki ze słownictwem teatralnym [Cegiela, 1992]. Jest ono wykorzystywane jako tworzywo do określeń metaforycznych odnoszących się do różnych elementów rzeczywistości drogowej, np. *baletmistrz* 43 por. socjol. *wesoły baletmistrz* ‘pijany pieszy’, *kurtyna* 25 por. socjol. ‘plandeka

¹⁰ Ze względu na ogólną znajomość leksemów nie podaję ich znaczeń podstawowych.

na naczepie', *maska* 73 por. socjol. 'przednia pokrywa samochodu', *reżyser* 'twórca spektaklu' 72 por. socjol. *reżyser kina akcji* 'radiowóz policyjny z wideoradarem', *solówka||solo* 'utwór muzyczny lub jego fragment wykonywany solo; też: rola w balecie lub operze przeznaczona dla jednego artysty' sjp.pwn.pl por. socjol. 'ciągnik bez naczepy'.

Kilka określeń cb-radiowych można połączyć z profesjolektem lekarskim, przy czym fachowe słownictwo medyczne stało się podstawą neosemantyzmów (metafor) silnie powiązanych z rzeczywistością drogową¹¹, np. *być po zabiegu* 'zakończyć manewr wyprzedzania', *lunatyk* 'nieoświetlony rowerzysta', *łysa opona||guma* 'brak bieżnika na oponie', *misiek w okularach||soczewkach* 'policjant z lornetką', *miśki piszą receptę* 'policjanci wypisują mandat', *temperatura* 'prędkość', *termometr || szklane oko* 'fotoradar', *pomiar temperatury* 'kontrola radarowa', *zatwardzenie* 'korek uliczny'.

Język kierowców komunikujących się przy użyciu CB-radia wykazuje także obecność pożyczek z języka religijnego¹². Są to przede wszystkim określenia: *arka* 'wywrotka', *heretyk* 'kierowca mówiący nieskładnie' oraz *kanal parafialny* 'kanał ogólny, tj. 19 na CB-radiu'.

INNE SOCJOLEKTY

Język cb-radiowy

Porozumiewanie się kierowców za pomocą CB-radia pociąga za sobą konieczność przejmowania przez nich części zasobu leksyki specjalistycznej związanej z komunikacją cb-radiową, np. *baza* 'CB-radio stacjonarne', *dobry wydmuch* 'duży zasięg', *betoniarka||bulwa||grucha||kartofel||ziemniak* 'mikrofon w aparacie CB-radia', *grzejnik||kaloryfer* 'wzmacniacz mocy wysokiej częstotliwości', *nośna* 'fala nośna', *oczko* 'kanał CB-radia', *patefon||radyjko||sibik* 'urządzenie CB-radia', *radio szerokie/wąskie* 'radio o małej/dużej selektywności', *rozkręcić radyjko* 'zmniejszyć siłę tłumienia szumów', *rozkręcić się / skrócić się* 'zwiększyć/zmniejszyć czułość odbiornika', *sibista* 'użytkownik CB-radia', *sprawdzać radyjko* 'sprawdzać zasięg radia', *stacjonarka* 'radio stacjonarne' oraz *kod liczbowy*, np. 73 'pozdrawiam', 51 'nie daj się złapać', 22 'mam to gdzieś', 55 'wszystkiego dobrego'. Ale można też wskazać określenia właściwe dla kierowców: *bacik||bacior||bat*¹³ 'antena', *być na radyjku* 'mieć włączone CB-radio', *kanal ogólny* 'kanał 19', *karnisz* 'prowizo-

¹¹ Nie podaję znaczeń medycznych leksemów, gdyż są one powszechnie znane.

¹² Przyjmuję tu termin „język religijny” na określenie polszczyzny związanej ze sferą sacrum, nie wglębiając się w wewnętrzne zróżnicowanie tej odmiany funkcjonalnej. Szerzej na ten temat pisze D. Zdankiewicz-Jedynak [2008, s. 108–109].

¹³ W gwarze szoferskiej 'korba rozruchowa', zaś antena to *maszt* [Kania, 1981, s. 110].

ryczna antena', *magnesóweczka* 'antena na magnes', *odwiert* 'antena zamontowana na stałe', *przedłużyć*||*przewinąć* 'powtórzyć informację'.

Język młodzieżowy

Według obserwacji językoznawców [Markowski, 1992, s. 102; Ożóg, 2004, s. 179–180], w języku młodzieży zachodzą procesy integracyjne, a dawne gwary studencka i uczniowska powoli zanikają, dlatego można mówić współcześnie o istnieniu jednej gwary młodzieżowej¹⁴. Znaczny udział młodych kierowców, a przede wszystkim utrwalające się tendencje kulturowe (amerykanizacja z jej kultem młodości, modą na luz, konsumpcjonizmem itp.) powodują, że język młodzieżowy, silnie zaznaczający swą obecność w polszczyźnie potocznej, wpływa także na kształtowanie się struktury socjolektu cb-radiowego, na co wskazują przykłady: *algida* ' prostytutka' (Zgółkowa 16) por. socjol. *blond algida* 'ts.', *alpaga* 'tanie wino owocowe' (Czeszewski, 1, Zgółkowa 17, Kaczmarek, Skubalanka, Grabias 187, też w gw. przestępczej Stępnik 18) por. socjol. *miśki zbiegają na alpage* 'kontrola radarowa', *baju-baj* 'do widzenia' (Zgółkowa 24) por. socjol. *bajo* 'do widzenia', *czesać* słowo-wytrych (Chaciński-a, 145) [też Ożóg 2004, s. 193] por. socjol. 'wyprzedzać', *czytać* 'pić alkohol' (Czeszewski, 43), *czytelnia* 'pijalnia piwa' (Czeszewski, 43, Zgółkowa 69), *koń* 'samochód' (Zgółkowa 173) por. socjol. 'ciągnik', *lamer* 'pozer, któremu wydaje się, że o komputerze wie wszystko' z ang. *lame* 'kulawy' (Chaciński-a, 51, Czeszewski, 114, Zgółkowa 188) por. socjol. 'człowiek nieznający żargonu cb-radiowego', *pedałować* 'iść szybko' (Czeszewski, 192) por. socjol. 'jechać', *popylać* 'jechać' slang. 'szybko się poruszać', *przydzwonić komu* 'zbić' (Skubalanka, Grabias, Kaczmarek 96) por. socjol. *przydzwonić* 'mieć wypadek', *syf* 'bałagan, nieporządek, brud' (Czeszewski, 259, Zgółkowa 349) por. socjol. 'proporczyki, zawieszki w kabinie', *trachać* 'jechać' (Chaciński-b, 20) por. socjol. 'wyprzedzać'.

Bez zmian semantycznych przejęte zostały leksemy: *beczka* 'samochód marki Mercedes' (Zgółkowa 29), *grat*||*bryka*||*wózek* 'samochód' (Skubalanka, Grabias, Kaczmarek 205), *kredens* 'samochód marki Fiat 125p' (Zgółkowa 178), *legal* 'legalna produkcja, sprzedaż kaset, płyt' (Sawaniewska-Moch, Moch 329), *na legalu* 'legalnie, zgodnie z prawem' socjol. 'zgodnie z przepisami drogowymi', *śmigać* 'jechać' (Chaciński-b, 20, Zgółkowa 364), *mieć kopa* 'o samochodzie: mieć dobre przyspieszenie' (Czeszewski, 143), *poldek* 'samochód marki Polonez' (Czeszewski, 208), *wibrator* 'samochód marki Fiat 126p' (Zgółkowa 392).

Język młodzieżowy charakteryzuje m.in. internetowa nowomowa operująca skrótem [Ożóg, 2004, s. 235]. Niektóre wyrazy weszły do języka cb-radiowego: *info* od informacja (Chaciński-a, 20), *majk* 'mikrofon w CB-radiu' od slang. *majk*

¹⁴ Wykorzystałam tu następujące opracowania: Chaciński-a, 2003; Chaciński-b 2005; Czeszewski, 2008; Kaczmarek, Skubalanka, Grabias, 1994; Zgółkowa, 2004.

od ang. *mic*, a to od *microphone* ‘mikrofon’ (Chaciński-a, 51) por. socjol. ‘mikrofon CB-radia’, *pozdro* ‘pozdrawiam’ (Chaciński-a, 20). Innym zjawiskiem występującym w języku młodego pokolenia jest odmienny sposób wymawiania liczebników [Sawaniewska-Moch, Moch, 2001, s. 330]. Z tą manierą powiązać chyba należy sposób wymawiania cb-radiowego kodu cyfrowego [Jaros, 2013], np. *siedem i trzy* ‘73 = pozdrawiam’, *pięć i jeden* ‘51 = nie daj się złapać’.

POLSZCZYŻNA GWAROWA I REGIONALNA

Gwary ludowe i regionalizmy nie mają już tak silnego wpływu na analizowany socjolekt jak polszczyżna potoczna. Niemniej jednak można odnotować ich oddziaływanie, które ujawnia się w pożyczkach leksykalnych, a mianowicie: *halny wieje* ‘pijany pieszy’ por. gw. *wiatr halny* ‘silny wiatr południowy’ SGP II 162, *jebitne galoty* ‘duży rozstaw kół’ por. gw. *galoty* ‘spodnie’ SGP II 49, *karakan* ‘samochód osobowy’ por. gw. *karakan* ‘karaluch, karaczan’ SGP II, *lacze* ‘opony’ por. reg. poznański *laczki* ‘kapie bez pięt’ [Markowski, 1992, s. 77], *pyra* ‘kierowca z Poznańskiego’ por. gw. i reg. *perka, perki*||*pyrki* ‘kartofle’ SGP IV 74, *rajka* ‘parking’ por. gw. *rajka*||*lyszka* ‘rząd, np. ziemniaków lub innych warzyw’, *kokot* ‘kierowca Słowak’ por. gw. *kokot* ‘kogut’ SGP II 397, i formach fonetycznych określeń cb-radiowych: *mietla* ‘samochód marki Renault Magnum’ por. gw. formę nieprzełożoną *mietla* SGP III 166, *stojanka* ‘parking’ por. gw. formy nieściągnięte *stojenie* ‘stanie’ SGP V 235.

JĘZYK REKLAMY I POLSZCZYŻNY KONSUMPCYJNEJ¹⁵

Z języka reklamy przeniesione zostały tylko trzy określenia socjolektalne, a mianowicie *czasoumilacze*¹⁶||*hipermarket* ‘przydrożne prostytutki’ oraz *czasowstrzymywacz*¹⁷ ‘autobus’. Są one dowodem na ciągle zmiany w strukturze leksykalnej socjolektu, świadczą o jego żywotności i podatności na zjawiska i mody językowe pojawiające się w polszczyżnie.

JĘZYK LITERACKI

W języku cb-radiowym zauważyć można także tendencję do obrazowania i wykorzystywania środków językowych właściwych dla stylu artystycznego.

¹⁵ Określenie wprowadzone przez K. Ożoga [2004, s. 198].

¹⁶ Operatorzy sieci komórkowych, np. Simplus, Plus, wprowadzili usługę *czasoumilacz*, w ramach której osoba oczekująca na połączenie słyszy muzykę, utwór dostępny z proponowanej przez sieć listy.

¹⁷ Oferta sieci komórkowej Plus, polegająca na tym, że po dwóch minutach czas rozmowy nie jest naliczany do rachunku.

Przykładem są choćby określenia socjolektalne: *magiczne usta* ‘przydrożna prostytutka’, *rumakowanie* ‘jazda na całego’, *uśmiech Paryża* ‘samochód marki Renault’, *wiosna za lasem* ‘funkcjonariusze ITD stojący za lasem’.

W osobną grupę należy wydzielić leksemę motywowaną literaturą i kulturą popularną, np. *chatka Puchatka* ‘dom; Puchatek to tytułowy bohater dziecięcej literatury autorstwa brytyjskiego pisarza A. Milne’a, jedna z jego książek nosi właśnie taki tytuł: *The House at Pooh Corner*’ por. też pot. *chata, czarne stopy* ‘przydrożne prostytutki (nazwa nawiązuje do powieści Seweryny Szmaglewskiej *Czarne stopy*)’, *żwirki||smerfy* ‘funkcjonariusze drogówki; Żwirtek to jeden z głównych bohaterów serialu animowanej produkcji czechosłowackiej pt. *Bajki z mchu i paproci*, smerfy zaś to niebieskie stworki z serialu dla dzieci autorstwa belgijskiego rysownika Peyo’, *misiakowe kino objazdowe || kino objazdowe* ‘radiowóz policyjny z wideoradarem’.

ZAPOŻYCZENIA OBCE

Wyrazy zapożyczone z języków obcych obejmują zapożyczenia wyrazowe oraz derywaty. Można jeszcze wspomnieć o określeniach stylizowanych, aluzyjnych, takich jak *el toro* ‘przydrożna prostytutka’, *karlito* ‘samochód marki Fiat 126p’ por. socjol. *karzel* ‘ts.’, *abunga lunga* ‘kierowca Arab’, *dżag* ‘samochód marki Jaguar’ czy *fort karton || fort cartoon* ‘samochód marki Trabant’ [Jaros, 2013], które jednak do ścisłych zapożyczeń nie należą.

Analizowana grupa leksemów socjolektalnych nie jest zbytnio rozbudowana. Niewątpliwie neologizmy powstałe dzięki zapożyczeniom z obcych języków można rozpatrywać albo w aspekcie ogólnych tendencji i mód językowych w polszczyźnie ogólnej, albo w kontekście badanego środowiska i jemu tylko właściwych [Piekot, 2008, s. 116]. Do najczęściej używanych przez polskich użytkowników CB-radio określeń należą zapożyczenia i powstałe od obcych podstaw derywaty socjolektalne:

– rosyjskie: *bania* ‘kierowca Litwin’, *baśmak* ‘ogólnie: kierowca zza wschodniej granicy’ z ros. *баушмак* ‘płóza hamulcowa’ WSR-P I 48, *transportna* ‘ITD’ z ros. pot. *транспортна* ‘ts.’, *zagrzyć* ‘załadować samochód’ z ros. *загрузит* 1. ‘załadować’, 2. pot. ‘obciążyć, zająć, wypełnić’ WSR-P I 303, *rozgrzyć* ‘załadować samochód’ jw.;

– angielskie: *drajwer* ‘kierowca’ od ang. *driver* ‘ts.’ SA-P 237, *globtroter* ‘samochód marki Volvo’ z ang. *globe-trotter* ‘obieżyświat’ SA-P 330, *internacjonal transport* ‘przewóz nieczystości lub siana’ z ang. *international* ‘międzynarodowy’ SA-P 411 *transport* ‘przewóz, transport’ SA-P 804, *traker||trakowiec* ‘kierowca dużego samochodu’ od ang. *truck* ‘pojazd specjalnego przeznaczenia’ SA-P 808, *retarder* ‘samochód/kierowca wolno jadący’ od ang. *retarded* ‘opóźniony w rozwoju’ SA-P 646;

– niemieckie: *ształ* ‘korek’ od niem. *der Stau* ‘spiętrzenie’ WSN-P II 504, od którego powstała socjol. forma derywowana *ształować* ‘stać w korku’ oraz compositum *ształmacher* ‘kierowca niemiecki’ powstałe z połączenia niem. *der Stau* ‘jw.’ i *der Macher* ‘autor, działacz; pot. spekulant’ WSN-P II 70, *tanksztela* ‘stacja paliwowa’ od niem. *die Tankstelle* ‘ts.’ WSN-P II 557 i derywaty *tanksztelka* ‘ts.’, *tanksztelować* ‘tankować’, określenie kontaminowane *szmelcedes* ‘samochód marki Mercedes’ (pol. *szmelc* 1. ‘zardzewiałe i zniszczone przedmioty metalowe’; 2. pot. ‘zniszczone i bezużyteczne przedmioty’ sjp.pwn.pl + nazwa samochodu marki Mercedes), *kierman* ‘kierowca’ (określenie powstałe z połączenia pol. *kierowca* + niem. *Man* ‘człowiek, mężczyzna’ WSN-P II 79), *miśki haltujq* ‘kontrola radarowa policji’ od niem. *halt*, *halten*;

– greckie: *malaka* ‘Grek’ z gr. *μαλάκας* ‘onanista’¹⁸;

– francuskie: *tirowiec* ‘kierowca dużego samochodu’ od skrótu TIR (też *tir* na oznaczenie samochodu ciężarowego), które pochodzi od fr. *Transports Internationaux Routiers*¹⁹;

– włoskie: *finito* ‘kontrolowany kierowca’ z wł. *finito* ‘przen. to już koniec’ WSW-P II 54.

WNIOSKI KOŃCOWE

Język użytkowników CB-radia, powstający w kontaktach bezpośrednich (osobistych i zindywidualizowanych), charakteryzuje obecność słownictwa swoistego, właściwego tylko dla analizowanego socjolektu, np. *mobile/mobilki*, *tirowiec*, *być na radyjku*, ścieżka||*dróżka*, *podziękował*, oraz „interzargonu” [Grabias, 2001, s. 239], co wynika ze wzajemnych wpływów polszczyzny ogólnej i języków różnych grup społecznych. Drogi przenikania i upowszechniania się wyrazów w socjolektach są bardzo zawiłe, dlatego też i w języku kierowców posługujących się CB-radiem w wielu przypadkach trudno jednoznacznie wskazać na bezpośrednie źródła omawianego słownictwa środowiskowego.

Ze stanowiska czysto opisowego należy zauważyć, że głównym źródłem leksyki cb-radiowej kierowców jest przede wszystkim potoczna odmiana współczesnej polszczyzny, która „przyswoiła” w różnym stopniu dawne słownictwo środowisk przestępczych (żargon więzienny i złodziejski), języka łowieckiego, gwary żołnierskiej, języka wojskowego i partyzancko-konspiracyjnego z okresu drugiej wojny światowej, gwary szoferskiej, profesjolektu lekarskiego, słownictwo religijne i motoryzacyjne, a ponadto współczesny język młodzieżowy i cb-radiowy.

¹⁸ <http://www.miejski.pl/slowo-Malaka>.

¹⁹ Międzynarodowy Tranzyt Drogowy, międzynarodowa konwencja celna z 14 listopada 1975 r. (z późniejszymi zmianami), dotycząca tranzytu towarów samochodami ciężarowymi w transporcie międzynarodowym.

W mniejszym stopniu wpływ miały zapożyczenia z rodzimych gwar ludowych i dialektów, polszczyzny konsumpcyjnej oraz pożyczki z języków obcych. Należy jeszcze dodać, że wykorzystywanie wymienionych źródeł sprowadza się nie tylko do pożyczek bezpośrednich, funkcjonujących w socjolekcie jako neosemantyzmy, neologizmy funkcjonalne lub interzargon, ale również popularnych mechanizmów językowych (słowotwórczych i semantycznych), zwłaszcza typowych dla polszczyzny potocznej i języka młodzieżowego.

W strukturze omawianego socjolektu zaznaczają się przeciwstawne tendencje językowe: z jednej strony pojawiają się najnowsze określenia przeniesione z języka reklamy, np. *czasoumilacze*, *czasowstrzymywacz*, z drugiej kreatorzy słownictwa cb-radiowego chętnie sięgają po określenia właściwe polszczyźnie dawnej, np. *stanąć na popas* ‘zrobić pauzę, odpocząć’. Ponadto z jednej strony uwidacznia się dążenie do skrótu i jak największej ekonomii, a z drugiej wskazać można liczne przykłady określeń rozbudowanych, peryfrastycznych, dublujących często istniejącą leksykę, które świadczą o potrzebie językowej ekspresji i zabawy słowem.

Socjolekt cb-radiowy ma niewątpliwie charakter dynamiczny, jest nie tylko wyrazem kreatywnego postrzegania określonego wycinka rzeczywistości, ale w dużej mierze żartobliwego i emocjonalnego, a niekiedy nawet ironicznego traktowania tej rzeczywistości [Jaros, 2011e].

ROZWIĄZANIA SKRÓTÓW

- SA-P – Słownik angielsko-polski z indeksem polsko-angielskim, red. J. Philips, New York, 1997
- SGP – Jan KARŁOWICZ, Słownik gwar polskich, t. 1–6, Kraków 1900–1911
- sjp.pwn.pl – Uniwersalny słownik języka polskiego [w wersji internetowej]
- WSN-P – Jan PIPREK, Janusz IPPOLDT, Wielki słownik niemiecko-polski, t. 1–2, Warszawa, 1969
- WSR-P – Anatol MIROWICZ, Irena DULEWICZ, Iryda GREK-PABISOWA, Irena MARYNIAK, Wielki słownik rosyjsko-polski, t. 1–2, Warszawa–Moskwa, 1970
- WSW-P – Hanna CIEŚLA, Elżbieta JAMROZIK, Jolanta SIKORA PENAZZI, Wielki słownik włosko-polski, t. 1–2, Warszawa, 2002
- ang. – angielski
- czes. – czeski
- daw. – dawniej, dawny
- fr. – francuski
- gr. – grecki
- gw. – gwara, gwarowy
- łow. – łowiecki

niem.	– niemiecki
jw.	– jak wyżej
part.-kosp.	– partyzancko-konspiracyjny
pol.	– polski
pot.	– potoczny
pozn.	– poznański
przen.	– znaczenie przenośne
reg.	– regionalny
ros.	– rosyjski
socjol.	– socjolektalny
wł.	– włoski
wojsk.	– wojskowy
ts.	– to samo
żoł.	– żołnierski

BIBLIOGRAFIA

- ANUSIEWICZ Janusz, SKAWIŃSKI Jacek, 1996, *Słownik polszczyzny potocznej*, Warszawa–Wrocław
- CEGIELA Anna, 1992, *Polskie słownictwo teatralne 1765–1965*, Wrocław
- CHACIŃSKI Bartek, 2003, *Wypasiony słownik najmłodszej polszczyzny*, Kraków
- CHACIŃSKI Bartek, 2005, *Wyczesany słownik najmłodszej polszczyzny*, Kraków
- CZESZEWSKI Marek, 2006, *Słownik polszczyzny potocznej*, Warszawa
- CZESZEWSKI Marek, 2008, *Słownik slangu młodzieżowego*, Piła
- GRABIAS S., 1994, *Język w zachowaniach społecznych*, Lublin
- HOPPE Stanisław, 1981, *Słownik języka łowieckiego*, wyd. 3, Warszawa
- JAROS Violetta, 2011a, *Formacje deminutywne i hipokorystyczne oraz ich funkcje w języku użytkowników CB-radia*, [w:] *Wokół słów i znaczeń. IV. Słowotwórstwo a media*, red. E. Badyda, J. Maćkiewicz, E. Rogowska-Cybulska, Gdańsk, s. 185–195
- JAROS Violetta, 2011b, „Lustreczko dla ciebie, kolego”, czyli grzeczność językowa na polskich drogach, [w:] *Nowe zjawiska w języku, tekście i komunikacji. III. Kontekst a komunikacja*, red. I. Matusiak-Kempa, S. Przybyszewski, Olsztyn, s. 254–266
- JAROS Violetta, 2011c, *Rytualizacja i płciowość w komunikacji użytkowników CB-radia*, [w:] *Język, rytuał, płćć*, red. M. Cieszkowski, J. Szczepaniak, Bydgoszcz, s. 113–128
- JAROS Violetta, 2012a, *Sposoby pomnażania leksyki socjolektalnej w języku użytkowników CB-radia (neologizmy semantyczne i funkcyjne)*, „Prace Naukowe AJD w Częstochowie”, seria: *Językoznawstwo*, s. 120–136

- JAROS Violetta, 2012b, Język użytkowników CB-radia a dawna gwara szoferska w kontekście przemian językowych i społeczno-cywilizacyjnych w Polsce, [w:] Język, natura, cywilizacja, red. E. Laskowska, B. Morzyńska-Wrzosek, W. Czechowski, Bydgoszcz, s. 91–112
- JAROS Violetta, 2012c, Sposoby wartościowania w języku użytkowników CB-radia, [w:] Zjawisko nobilitacji i deprecjacji w języku. Komunikacja, red. R. Bizior, D. Suska, Częstochowa, s. 173–191
- JAROS Violetta, 2012d, Język użytkowników CB-radia (właściwości leksykalne), [w:] Język nowych mediów, red. K. Michalewski, Łódź, s. 291–301
- JAROS Violetta, 2013, Sposoby pomnażania leksyki socjolektalnej w języku użytkowników CB-radia (neologizmy strukturalne), [w:] Słowotwórstwo w różnych odmianach języka, red. E. Badyda, J. Maćkiewicz, E. Rogowska-Cybulska Gdańsk, s. 117–136
- KACZMAREK Leon, SKUBALANKA Teresa, GRABIAS Stanisław, 1994, Słownik gwary studenckiej, Lublin
- KANIA Stanisław, 1978, Polska gwara żołnierska, Zielona Góra
- KANIA Stanisław, 1980, O polskiej gwarze szoferskiej, „Socjolingwistyka”, 3, s. 105–121
- KANIA Stanisław, 1986, Polska gwara konspiracyjno-partyzancka 1939–1945, wyd. 2, Warszawa
- KANIA Stanisław, 1995, Słownik argotyzmów, Warszawa
- LUBAŚ Władysław, 2003, Polskie gadanie. Podstawowe cechy i funkcje potocznej odmiany polszczyzny, Opole
- MARKOWSKI Andrzej, 1990, Leksyka wspólna wszystkim różnym odmianom polszczyzny, t. 1–2, Warszawa
- MARKOWSKI Andrzej, 1992, Polszczyzna końca XX wieku, Warszawa
- Miejski słownik slangu i mowy potocznej, <http://www.miejski.pl/>
- MIODUNKA Władysław, 1989, Podstawy leksykologii i leksykografii, Warszawa
- OŹDZYŃSKI Jan, 1970, Polskie słownictwo sportowe, Wrocław
- OŹDZYŃSKI Jan, 1989, Morska wspólnota kulturowa w świetle faktów językowych, Kraków
- OŹÓG Kazimierz 2004, Polszczyzna przełomu XX i XXI wieku. Wybrane zagadnienia, Rzeszów
- PIEKOT Tadeusz, 2008, Język w grupie społecznej: wprowadzenie do analizy socjolektu, Wałbrzych
- SAWANIEWSKA-MOCH Zofia, MOCH Włodzimierz, 2001, Język subkultury hiphopowej a tendencje współczesnej polszczyzny, [w:] Synchroniczne i diachroniczne aspekty badań polszczyzny, t. 8, red. M. Białoskórska, L. Mariak, Szczecin, s. 325–340
- STĘPNIAK Klemens, 1993, Słownik tajemnych gwar przestępczych, Londyn

- SZLESIŃSKI Iwo, 1985, Słownictwo wojskowe w wybranych tekstach historycznych i literackich XVII wieku, Wrocław
- UŁASZYN Henryk, 1951, Język złodziejski, Łódź
- ZDANKIEWICZ-JEDYNAK Dorota, 2008, Wykłady ze stylistyki polskiej, Warszawa
- ZGÓLKOWA Halina, red. 2004, Nowy słownik gwary uczniowskiej, Wrocław
- ŻYDEK-BEDNARCZUK Urszula, 1987, Słownictwo z zakresu motoryzacji we współczesnym języku polskim, Katowice

Violetta Jaros

ŹRÓDŁA LEKSYKI SOCJOLEKTU UŻYTKOWNIKÓW CB-RADIA

Streszczenie

Przedmiotem referatu jest ustalenie, z jakich źródeł czerpie leksykę socjolekt użytkowników CB-radia. Analiza wykazała, że głównym źródłem leksyki cb-radiowej kierowców jest język potoczny, dawna gwara szoferska i słownictwo motoryzacyjne oraz w różnym stopniu inne socjolekty, z których wymienić należy współczesny slang młodzieżowy (dawna gwara studencka i uczniowska), język cb-radiowy, a także język środowisk przestępczych (żargon więzienny i złodziejski), język łowiecki, gwarę żołnierską, język wojskowy i partyzancko-konspiracyjny z okresu drugiej wojny światowej, profesjolekt lekarski, polszczyznę religijną i konsumpcyjną, a także zapożyczenia z języków obcych, w mniejszym stopniu rodzimych gwar ludowych i dialektów. Analiza wykazała także, że leksyka socjolektalna znacznie przewyższa podstawowy, współnoodmianowy zasób polszczyzny dotyczący transportu, komunikacji i podróżowania – 967 określeń cb-radiowych wobec 201 wyrazów wspólnych.

THE SOURCES OF CB RADIO USERS' SOCIOLECTAL LEXIS

Summary

The subject of this paper is to determine what are the sources that the CB radio users' sociolect derives from. The analysis has shown that the main sources of the CB radio lexis are as follow: the informal language, the old dialect of chauffeurs, the automotive vocabulary and the other sociolects to some extent, such as contemporary youth slang (the old dialect of students and school children), the CB radio language, the language of criminal environment (prison slang and thieves' argot), the hunters' language, the military slang, the military language, the World War II partisan-conspiratorial language, the medical profesiolect, the religious Polish language and the consumerist Polish language, the foreign language borrowings as well as the local folk cants and dialects but in a minor degree. The analysis has shown that the sociolectal lexis has considerably outnumbered the basic (common to all words) range of Polish vocabulary referring to transporting, commuting and travelling – 967 CB radio users' expressions to 201 common words.